

SEVERO
ENES VEL
Staradub
Czernigo

СІВЕРЯНСЬКИЙ ЛІТОПИС

1999

№ 2

З М І С Т

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ

І. Тюрменко. І. Огієнко про роль і місце Руїни в історії українського державотворення..... 3

У ГЛИБ ВІКІВ

Ю. Мицик. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648-1658 рр.) на Сіверській Україні..... 12

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ

О. Желіба. Печатки Ніжинського козачого полку 39

ГЕНЕАЛОГІЧНІ СТУДІЇ

О. Задорожній. Нащадки Ігоря Святославича 42

З АРХІВІВ СБУ

І. Верба. Арешт Олександра Оглоблина 51

В. Шкварчук. Небезпечна посада 56

ЮВІЛЕЇ

В. Половець, А. Тимошенко. Григорій Павлович Галаган (1819-1888 рр.) 63

ОГЛЯДИ

А. Боровик. Зародження повітової преси на Придесенні (1917-1920 рр.) 71

Г. Греченко. Чернігівщина на шпальтах окупаційних газет (1941-1943 рр.) 81

РОЗВІДКИ

І. Ситий. Перший український архітектор 103

О. Коваленко. На варті духовних скарбів України: архівісти Чернігівщини 20-30-х рр. 106

С. Дмитрієнко. Проблеми регіональної історії Північного Лівобережжя у науковому доробку М. Петровського 113

Н. Медвідь. Світ дитинства і материнства у творчості О. Довженка 120

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

В. Кривошея. Козацькі втрати Чигиринського походу 1678 року 127

ФІЛОСОФСЬКА СКАРБНИЦЯ

П. Михед. Українсько-російський культурний діалог у концепціях євразійців 130

А. Черній. Філософські начала праукраїнської доби 137

З АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ

О. Рахно. Листи Олександра Русова до Іллі Шрага 142

КРАЄЗНАВЧА МОЗАЙКА

О. Сайко. Становлення сільськогосподарської освіти Полтавської губернії (кінець XIX - початок XX ст.) 148

А. Пенський. То коли ж засновано Козелець? 150

О. Збожна. "Огніско для науки" 151

ЕКОНОМІКА

В. Удовиченко. Місцева політика підтримки розвитку підприємництва 154

Н. Ткаленко. Іноземні інвестиції - шлях до відновлення підприємств району 162

О. Пінчук, П. Трофименко. Реформування земельних відносин і створення умов для стабілізації та економічного розвитку АПК Чернігівщини 166

С. Полковниченко. Стимулювання інноваційно-інвестиційної активності в реструктуризації економіки України 170

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ЧДІЕУ

Л. Коваленко. Методичні аспекти підготовки фахівців при ступеневій освіті 177

С. Пономаренко. Методичні аспекти підготовки бакалаврів і спеціалістів з менеджменту 181

П. Руденко. Чи будуть в Україні готувати магістрів 186

ПРИДЕСНЯНСЬКА КНИЖКОВА ПОЛІЦЯ

О. Забарний. Горизонт оптимізму 189

К. Ячменіхін. Доля реформатора 190

С. Реп'ях. Анатомія злочину 193

О. Нічлава. Про "літературу листів" 195

В. Слапчук. Душа на обличчі 196

Головний редактор
Сергій Павленко

Заступник головного
редактора
Олександр Коваленко

Відповідальний секретар
Алла Сокол

РЕДКОЛЕГІЯ

Євген Ананко
Олександр Астаф'єв
Семен Бандур
Геннадій Боряк
Микола Бутко
Олександр Бойко
В'ячеслав Горбик
Володимир Дятлов
Степан Іщук
Лариса Коваленко
Олександр Коваленко
Олександр Ковальчук
Юлія Коцюбинський
Володимир Кривошея
Микола Кужільний
Сергій Леп'яво
Віктор Маслов
Валентин Мельничук
Юрій Мицик

Анатолій Москаленко
Олександр Моця
Сергій Павленко
Анатолій Погрібний
Сергій Пономаренко
Станіслав Реп'ях
Олександр Степанов
Григорій Самоїленко
Володимир Савченко
Іван Степаненко
Дмитро Стеченко
Людмила Студьонова
Борис Суховірський
Петро Тронько
Петро Устенко
Василь Чепурний
Володимир Шевченко
Федір Шпиг
Олександр Явоненко
Василь Яковець

Редактор випуску
Олена Ткаченко

Видавці - Чернігівський
державний педагогічний
університет імені Т. Г.
Шевченка, Чернігівський
держинститут економіки
та управління, Ніжинський
державний педагогічний
університет ім. М. В.
Гоголя

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ

Олександр Желіба

●

ПЕЧАТКИ НІЖИНСЬКОГО КОЗАЧОГО ПОЛКУ

Як установи полкові та сотенні канцелярії склались наприкінці XVII ст. У період становлення вони діяли спільно із магістратами і ратушами міст та містечок, тому документи міських і козачих установ мають спільну печатку¹.

У ці ж часи поширюється тенденція у колі козацької старшини до використання у діловодстві власної печатки, де зображувались емблеми (герб) і аббревіатура імені та посади.

Указом Сенату 1730 року затверджено герби за козацькими полками. За цим указом Ніжинський козацький полк отримав герб, де у верхньому червоному полі - потиск двох рук, у нижньому блакитному - кадуцей². Герб символізував Ніжин як козацький торговий центр. Тоді ж була зроблена суто полкова печатка, яка містила герб і була вживана наступними полковниками І. Хрущовим, І. Божичем, С. Кочубеєм, П. Розумовським (мал. 15)³.

Використання полковою канцелярією однієї печатки внесло стабільність у діловодство. Виходячи з цього, свої печатки почали з'являтися і в окремих сотнях полку. Ордером гетьмана Розумовського від 18 березня 1755 року на сотенних прапорах з одного боку потрібно було розміщувати герб "козак із самопалом", а з іншого - герб із печатки сотні⁴.

У Ніжинській філії Чернігівського обласного державного архіву (НФЧОДА) нами виявлено ряд сотенних печаток Ніжинського полку, які розкривають особливості козацької символіки другої половини XVIII ст.

Батурицької с. - 1 примірник, 1782 р., паперово-воскова, прямокутна зі зрізаними кутами, розмір 26x28 мм. Зображення: у центрі прапор і хоругва, під нею три схрещені стріли, справа хрест, під ним три стріли (вістря донизу), внизу шабля в горизонтальному положенні руків'ям вліво, лезом догори, зліва від хоругви літера "П", вгорі - "С", справа - "Б", тобто "[печать] С[отенна] Б[атурицька]" (мал. 1)⁵.

Бахмацької с. - 2 прим., 1782 р., паперово-воскова, овальна, розмір 23x28 мм. Зображення пошкоджене: овальний щит покритий забралом із короною та наметом. На щиті напис: "ПЕЧАТЬ СОТНИ БА[ХМАЦКОЇ]" (мал. 2)⁶.

Борзнянської с. - 2 прим., 1782 р., паперово-воскова, овальна, розмір 24x29 (?) мм. Пошкоджена знизу. Зображення: в центрі хрест, під ним півмісяць рогами догори, над хрестом дві шестикутні зірки і корона, під півмісяцем дві перехрещені галузки. Понад верхнім краєм щита іде напис: "ПЕЧАТЬ СОТНѢ БОР-ЗЕНСКОЙ" (мал. 3)⁷.

Глухівської с. - 1 прим., 1746 р., паперово-воскова, овальна. Зображення: у

центрі хрест, під ним півмісяць рогами догори, над хрестом дві шестикутні зірки, під півмісяцем дві перехрещені гілки. Понад верхнім краєм щита іде напис: “ПЕЧАТЬ СОТНЬ ГЛУХОВСКОЙ” (мал. 14)⁸.

Вертіївської с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, прямокутна зі зрізаними кутами, розмір 15x20 мм. Зображення: у центрі знак, увінчаний короною і обрамлений перехрещеними знизу гілками. Не виключається варіант, що це печатка посадової особи. (мал. 4)⁹.

Заньковецької с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, овальна, розмір 33x35 мм. Зображення аналогічне зображенню на печатці Ніжинського полку. Напис: “ПЕЧАТЬ ПОЛКУ НЪЖИНСКОГО СОТНИ ЗАНКОВСКОЙ” (мал. 5)¹⁰.

Івангородської с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, овальна, розмір 24x27 (?) мм. Відсутня нижня частина. Зображення: овальний щит покрито заборолом із короною та наметом. На щиті напис: “ПЕЧАТЬ СОТНИ ИВАНГОР[ОДСКОЙ] (мал. 6)¹¹.

Конотопської с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, кругла, діаметр 24 мм. Зображення: кавалерійський хрест, зліва нього півмісяць із зіркою, справа - знак подібний літері “П”. Напис не зберігся (мал. 7)¹².

Ніжинської другої с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, кругла, діаметр 29 мм. Зображення: в центрі овального щита кавалерійський хрест, щит увінчаний заборолом із короною і наметом (?). По колу іде напис: “* ПЕЧАТЬ СОТНИ ВТОРОЙ ПОЛКОВОЙ НЪЖИНСКОЙ” (мал. 12)¹³.

Ніжинської третьої с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, кругла, діаметр 28 мм. Зображення: в овальному щиті перехрещені стріла і шабля вістрям донизу, над ними хрест, щит покритий мантиєю і короною. Напис пошкоджений: “* ПЕЧАТЬ * СОТНИ [* ТРЕТЕЙ * ПОЛКОВОЙ *] НЪЖИНСКОЙ” (мал. 13)¹⁴.

Ніжинської четвертої с. - прим., 1782 р., паперово-воскова, кругла, діаметр 30 мм. Зображення аналогічне зображенню на печатці Ніжинського полку. Напис пошкоджений: “* ПЕЧАТЬ СОТНЬ Ч[ЕТВЕРТОЙ ПОЛКОВОЙ] НЪЖИНСКОЙ” (мал. 8)¹⁵.

Попівської - 3 прим., 1782 р., паперово-воскова, кругла, діаметр 32 мм. Зображення: в центрі кавалерійський хрест, зліва півмісяць із шестикутною зіркою, справа невідомий знак, згори мотузка з китицями. Напис: “* ПЕЧАТЬ ПОЛКУ НЪЖИНСКОГО СОТНИ ПОПОВСКОЙ” (мал. 9)¹⁶.

Прохорівська - 2 прим., 1782 р., паперово-воскова, прямокутна із зрізаними кутами, розмір 22x22 мм. Зображення: на німецькому щиті хрест на серці, обрамлений знизу перехрещеними гілками, над щитом забороло із наметом і трьома страусовими перами, знизу щит обрамлений двома перехрещеними гілками. Напис справа: “ПЕЧАТЬ СОТНИ”, зліва: “ПРОХОРОВОЙ” (мал. 10)¹⁷.

Шаповалівської с. - 1 прим., 1782 р., паперово-воскова, кругла, діаметр 19 мм. Зображення: на щиті французької форми ягня із прапорцем, над щитом корона, справа і зліва орнамент. Не виключається, що це печатка посадової особи (мал. 11)¹⁸.

У наш час, коли місцеві громади здобувають все більше прав, необхідно повернути символи самоврядування: герб, прапор, печатку із гербом. А тим населеним пунктам, які колись були сотенними містечками, потрібно використати досвід предків і розробити власні герби саме на основі сотенних печаток.

Джерела та література:

1. Грибова Ніна. Печатки адміністративно-судових установ Лівобережної України XVIII ст. // Записки НТШ. - Львів, 1991. - Т. 222. - С. 271.
2. Морозов. О. Историчный герб Ніжина // Знак. - 1994. № 5. - С. і 2.
3. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I., - Спр. 4. - Арк. 189.
4. В. Стафійчук. Роль Генеральної військової канцелярії у забезпеченні прапорами полків, сотень і окремих частин Гетьманщини // Знак. - 1997. № 13. - С. 4.
5. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. 4. - Арк. 60.
6. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. 4. - Арк. 223, 336.
7. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. 4. - Арк. 195.
8. Румянцева В. Эмблемы городов и земель Левобережной Украины. - К., 1986. - С. 57.
9. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. 4. - Арк. 45.
10. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. I. - Арк. 18.
11. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. 4. - Арк. 140.
12. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. I. - Арк. 207.
13. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. 4. - Арк. 126.
14. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. 4. - Арк. 62.
15. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. I. - Арк. 64.
16. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. 4. - Арк. 33, 74, 139.
17. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. 4. - Арк. 150; спр. I, арк. 17.
18. НФЧОДА. - Ф. 343. - Оп. I. - Спр. 4. - Арк. 30.

